

Dorothea Hofmeisterová

05.10.2000

Gymnázium Jana Keplera

Odpovědnost v čase pandemie

aneb Svět je náš od začátku do konce

V roce 2020 nastalo ticho. Doznělo skřípění strojů, hukot dálnice a na obloze už dlouho nebyl takový klid. Svět (tedy alespoň ten, ve kterém žijí a o kterém se píše v novinách) ustrnul v zjištění, že onemocněl. Vzduch zkažený jeho vlastním působením se už nedal dýchat a on se zakuckal. Ve strachu o budoucnost se teď snaží o léčbu. Zdravotníci, politici, prodavačky a dobrovolníci snižují horečku, krmí, uklidňují a konejší nemocný svět. Ten až se probudí z ozdravného spánku (tak vnímám pauzu od letů do zahraničí, autobusů a každodenního shonu), bude nejspíš jiný a snad lepší. Každopádně si bude muset připustit, že se dosud choval velmi neodpovědně. Pandemie koronaviru není první, jedinou ani poslední krizí, která lidstvo zaskočila nepřipravené. Na prasečí chřipku ani na zemětřesení, natož na vlnu tsunami se nelze předem dokonale nachystat. V nepředvídatelnosti ostatně spočívá ošemetnost každé patové situace. Nemocí našeho světa je slepota vůči hrozbám, kterých bychom se mohli vyvarovat a které nás zatím jen šimrají na palci, ale zanedlouho se stanou nesnesitelnými. Předvídat umíme, méně však předcházet. Pandemie koronaviru se momentálně cítíme nejvíce ohroženi, a proto jí věnujeme veškerou pozornost. Ve chvíli, kdy do nás zaryjí drápy důsledky klimatických změn, může být pozdě. Proto o sebe tak jako o Zemi pečujme nejlépe, jak to jde, podvyživené tělo se totiž léčí déle a hůře, stejně jako je půda vyčerpaná neúměrně rozlehlými řepkovými poli po dalších třicet let neplodná. Již dnes, uprostřed celosvětového chaosu pandemie, se ale můžeme pochválit. Rychlost, se kterou jsme se zvládli přizpůsobit novým pořádkům, je obdivuhodná. Myslím, že vzdělávání si z tohoto období odnese důležité poznatky o možnostech samostudia a online výuky, děti si vyzkouší samy rozvrhnout čas na práci a odpočinek a získají ke studiu zodpovědnější a snad i motivovanější přístup. Potěšilo mě, že se všeobecného uznání dostalo také prodavačkám v supermarketech, jejichž práce je za normálních okolností nedocenená. Ve zvláště napjatém klidu karantény mám čas přemýšlet o věcech univerzálně, jaksí nadpozemsky. Umělec se v době tragédie oddává vesmíru, aby rozptyloval přízemnost: *inter arma non silent musae*.

„Vyšší moc je prostě blbá náhoda“

Hmotou vesmíru pohybují síly, o kterých mnoho nevíme. Jsou to energie, které zdaleka převyšují naše chápání a vnímání reality, často omezené hranicemi viditelného světa. Snahy o spojení s božstvy a „tím co je nad námi“ dnes respektujeme jako možnost duševní očisty či osobního rozvoje, ne však jako pravděpodobné vysvětlení světa. Těmto „nadpravdivým“ událostem přiřazujeme názvy odkazující na mystické síly, o které věda nepečuje. My zde

mluvíme o slovním spojení „vyšší moc“, často používaném v souvislosti s pandemickou krizí. „*Vyšší moc, (lat. vis maior) je zvláštní právní skutečnost, spočívající v mimořádné, nepředvídatelné, neodvratitelné a nezaviněné události, která způsobí škodu*“ píše se na Wikipedii. Jednoduše řečeno jde o shodu několika náhod, které zapříčiní újmu lidem nebo životnímu prostředí. V římském právu se dočteme: „*casus a nullo praestatur*“ neboli za náhodu nikdo neodpovídá. Pomocí tohoto pojmu se vzdáváme odpovědnosti za důsledky velkých světových událostí a tím i práva žádat o jakoukoli náhradu. Dovednost vnímat věci globálně a celistvě je dnes zcela nezbytná, a proto upozorňuji na důležitost přijetí naší společné situace jako celku od jejího počátku až po nejmenší důsledky.

Jaký vztah máme ke světu, považujeme-li věci, které nás na něm potkávají, za pouhé náhody? Jsme schopni pak vidět souvislost mezi naším chováním a jeho důsledky na Zemi? Vyženeme-li téma rozprostřené odpovědnosti v moderní společnosti do krajnosti, vybaví se mi příklad holocaustu, jak o něm psal v *Modernitě a holocaustu* Zygmunt Bauman. Byrokratické předávání odpovědnosti z jedné rukou do dalších a pak dalších vyústí v zapomnění, kdo nebo co bylo na začátku řetězu. Zákazníci oceňující nízkou cenu masa dobrovolně ignorují jeho neetického zpracování. Reklamy hlásající naprostou šetrnost k přírodě a téměř individuální přístup „ke každé krávkě“ jsou jim dostatečným alibi.

Propojenost světa a odpovědnost vnitřní i vnější

Divadla žádají své diváky, aby nelpěli na vrácení peněz za propadlé lístky, aby se po skončení nucené hibernace mohla snáze postavit zpět na vlastní nohy. Lidé zničehonic myslí nejen na to, co budou dělat zítra, ale i na vzdálenější budoucnost, ve které vidí naději, či se jí naopak obávají. Chápání naší situace jako časové osy však nestačí. Stojíme všichni před úkolem naučit se globální krizi vnímat opravdu globálně a přijmout propojenost světa jako fakt. Za každé naše rozhodnutí může někdo jiný, někde jinde, nést nepředstavitelné následky. Příkladem by mohl být „lovosický omyl“, kvůli kterému doputovaly ochranné pomůcky do Itálie o několik týdnů později, a to v situaci, kdy se hraje o čas. Chráníme na prvním místě sebe a svou rodinu a podporujeme ty, kteří nám jsou nejbliž. Dbáme na opatření s ohledem na ty nejzranitelnější z nás a to nejen ty, kteří s námi žijí v České republice. Představa, že se nákaza dostane do méně vyspělých oblastí světa, kde by pandemie měla fatální následky, na nás klade nároky ještě důrazněji. V provizorních podmínkách uprchlických táborů by jistě nešlo pouze o životy starších a nemocných. Události hýbající naším světem nekládejme proto do rukou vyšší moci, která z nich pomyslně činí trest za neurčité hříchy, který musíme přetpět, a dále se nás netýká. Na každém z nás individuálně, ale vlastně kolektivně, leží odpovědnost za celý svět. Povaha této univerzální odpovědnosti je vnitřní i vnější, osobní a zároveň kolektivní.

Odpovědnost je svoboda aneb očistěte netopýra!

Příklad vyšší moci jsem si vypůjčila, abych vyjádřila svou obavu nad tím, že za ty nejdůležitější věci na světě ve své podstatě nikdo neručí(!). Možná že právě povaha lidstva vzdát se odpovědnosti a s ní jakékoliv ambice mít vliv na to, co se děje, vynáší na vrchol moci bezcharakterní odolné typy toužící po úspěchu a schopné bez okolků převzít odpovědnost do svých rukou a zaručit absolutní ochranu téměř před vším („zelenými nespokojenci“ počínaje a uprchlíky konče). V takovém světě je snadné žít, z historie však známe příklady, které vyústily v pravý opak příjemného života. Esej izraelského filozofa Yuvala Noaha Harariho *The world after coronavirus* se zabývá dvojím významem čínského plánu na zavedení aplikace vyvinuté speciálně proti šíření koronaviru (například schopné detekovat kašel). Jde o systém zajišťující dokonalou kontrolu nad epidemií a samozřejmě také nad občany. Stát převezme odpovědnost za situaci a zároveň s ní získá záminku pro hromadnou kontrolu pěti milionů lidí. Aplikace zaznamená jejich pohyb a bezpochyby se může pokusit o rozpoznání emocí, protože jak daleko je od kašláním ke smíchu? Podobnou nedůvěru chovám k Chytré karanténě u nás v Česku a to i přes ujištění ze strany resortu zdravotnictví o následném smazání dat. Z prostého důvodu, že je mi to nepříjemné, a myslím, že na to mám plné právo.

Je možné, že pandemii nedopatřením způsobili vědci z wu-chanské laboratoře, kterým koronavirus „utekl“ ze zkumavky. Nebo je snad původcem nákazy netopýr, jehož údy se staly základem vývaru zkonsumovaného vůbec prvním nakaženým? Jistě za všechno může Matt Groenings, který epidemii předznamenal v jednom dílu Simpsonových z roku 1993, a neupozornil na to předem vysoce postavené politiky. Ať je viníkem netopýr, Homer Simpson nebo Bill Gates (další z konspiračních teorií), viníka se nám pravděpodobně najít nepodaří a ani nemá smysl po něm pátrat. Jde mi zde o akt (ať je sebevíc abstraktní a rozporuplný) hromadného převzetí odpovědnosti za život i smrt všech a všeho na této planetě. Země je naším domovem, zdrojem obživy a inspirace. Vytěžili jsme z ní mnoho uhlí i podnětů ke vzniku uměleckých děl. Vědomí, že nad námi existuje „něco víc než my“ znejišťuje naši existenci a činí ji vzácnou. Můžeme tuto sílu chápat jako kolektivní paměť, jako společnou celosvětovou snahu o dobro. Jde o neexistující fakt, ke kterému lze pěstovat zcela konkrétní vztah a přístup.

Napínavý příběh světa

Nezbytným krokem k převzetí odpovědnosti za svět je uvědomění si a přijetí nevyzpytatelnosti dějin. Těživé látky, třesky, výbuchy, požáry, povodně a jiné živly utržené ze řetězu jsou obecně považovány za devastující prvky zabraňující vývoji. Příběh Země, tak jak ho vypráví vědecký svět, nám ale říká něco jiného. Bez Velkého třesku by totiž nevznikla Země, hvězdy ani jiná tělesa tvořící vesmír. Kdyby meteorit nezpůsobil vymření dinosaurů na Zemi, jen těžko by dostali prostor menší savci a Darwin by svou evoluční teorii stavěl na příkladech jiných živočichů a sám by možná měl místo rukou chapadla. Na závěr si můžeme podruhé gratulovat k tomu, že jsme se zde (díky nesmírnému množství „náhodných“ událostí) všichni sešli. Stejně tak bychom si mohli blahopřát k tomu, že jsme zde my vyvolení jakousi všeprostopující energií,

kteřá nám to umožnila. Ať je pravdou jedno nebo druhé, myslím, že světové pohromy jsou pro lidstvo ve své podstatě ozdravnou kúrou. Z bezpečného prostředí svého domova a bez dlouhodobého kontaktu s lidmi (snad ne z důvodu ochabnutí sociálního cítění!) se přikláním k pohledu *sub specie aeternitatis*, tedy vnímání globálních zvrátů jako nezbytných „kopanců do pozadí lidstva“, které by se bez nich slepě točilo v sebeupřednostňujícím a sebeschvalujícím se kruhu.

V době tragédie citlivé ucho zbystří, protože slyší, jak se láme doba. Napětí je nezbytným prvkem v jakémkoliv uměleckém díle. A také v životě, za něj přebíráme odpovědnost, která má podobu přijetí všeho, co přijde. Na hraně života a smrti se pohybovali aktéři antické tragédie s vědomím, že jejich osud nelze zvrátit. Nepředvídatelnost konce udržuje dodnes obecenstvo světa v napětí. To, co se odehrávalo v kulisách řecké přírody, nebylo jen divadelní hrou, ale zároveň obrazem tčkávého světa, paradoxně stejného, jak ho známe dnes. Přijmout svět za svůj není volbou života a smrti, ale možností prožít příběh jeho dějin. Pokud k tomu přidáme odpovědný přístup k přírodě, budou ho moci v podobně napjatém klidu prožít i další generace.